

Kerkenvisie Alkmaar

Route naar vitale kerken

augustus 2022, Alkmaar

Inhoud

Inleiding	4
Aanleiding en proces	5
Doel van de kerkenvisie	6
Context	6
Belangrijke inzichten uit de participatie	7
Geleerde lessen uit de pilot	8
Uitvoering Kerkenvisie Alkmaar	9
Werktuigen	9
Kerkenvisie toekomstbestendig	10
Omgevingswet: Intaketafel en Omgevingstafel	10
Uitnodigingsplanologie bij herbestemming	10
Quickscan als verplicht vooronderzoek bij herbestemming	10
Omgevingsvisie en Omgevingsplan: verankering uitgangspunten kerkenvisie	11
Vorm van de kerkenvisie: een website	11
Bijlage I Uitkomst publieksenquête	11
Bijlage II Uitkomst pilots	11
Bijlage III Procesgang bij herbestemmen van kerken	11

Kerkenvisie Alkmaar

Route naar vitale kerken

Inleiding

De toekomst van kerken raakt ons allemaal. Werken aan een vitaal kerkenlandschap doen we dan ook het beste samen. Van oorsprong is een kerk een plek van samenkomst en overdenking. Daarnaast geeft een kerkgebouw identiteit aan de omgeving, als een baken in het landschap of herkenningspunt in de wijk. Het is vaak een publieke plek die toegankelijk is voor iedereen. Niet alle kerken worden nog gebruikt voor religieuze doeleinden en door ontkerkelijking is er meer vraag voor ander gebruik. Maar hoe ziet de toekomst van de kerken eruit? En hoe kunnen we het kerkenlandschap behouden?

Deze kerkenvisie is een resultaat van samenwerking tussen kerkeigenaren, initiatiefnemers, experts, burgers en de gemeentelijke overheid. Binnen deze groep is een breed gedragen besef dat behoud van kerkgebouwen van belang is en om maatwerk vraagt. Er is behoefte aan een praktisch toepasbaar en eenvoudig raadpleegbaar product, dat bruikbaar is vanuit de invalshoeken van eigendom, behoud, gebruik en ontwikkeling. Er is gekozen voor een website, die is opgezet als een informatiebron, wegwijzer en als een netwerk rondom het gebruik en hergebruik van kerkgebouwen.

Deze kerkenvisie verbindt de initiatiefnemer en de gemeentelijke overheid aan een wederzijdse inspanningsverplichting. Hiervoor is met elkaar een werkwijze opgesteld. Met de vaststelling van deze kerkenvisie kunnen de gezamenlijke doelstelling en werkwijze worden vastgelegd in regelgeving.

Zo werken we samen aan het behouden van kerkgebouwen voor de toekomst, met deze *Kerkenvisie Alkmaar. Route naar vitale kerken*.

Kerken

De term 'kerken' wordt in deze visie breed gebruikt. Met deze term worden de gebedshuizen bedoeld van alle geloofsgezindten die in de gemeente aanwezig zijn. Ook logegebouwen en kapellen vallen hieronder. Het woord kerk wordt ook gebruikt als verzamelnaam voor de eigenaren en gebruikers van (voormalige) gebedshuizen, zoals (kerk)besturen en kerkgangers.

Aanleiding en proces

De Kerkenvisie Alkmaar is opgesteld in lijn met het Coalitieakkoord 2018-2022 Alkmaar aan Zet: "Wij maken ons sterk voor het behoud van de monumentale waarde van kerkgebouwen, door als gemeente een regierol op te pakken bij initiatieven tot herbestemming" (p. 9).

In navolging hiervan is in 2019 een bestuursopdracht opgesteld voor het maken van een kerkenvisie. Er is gestart met een inventarisatie van kerken, hun beheersituatie en toekomstperspectief. Voor een aantal is een duurzaamheidsscan uitgevoerd. De informatie is verzameld in een rapportage van feiten en analyses. Met deze kennis is het onderwerp besproken tijdens een raadsinformatiebijeenkomst in januari 2021. Daarna is de visievorming gestart in participatierondes met kerkeigenaren en relevante partijen en er is een enquête aangeboden aan inwoners van de gemeente Alkmaar. Samen met de kerkeigenaren en de andere gesprekspartners zijn de uitkomsten vertaald naar een concept kerkenvisie. Deze conceptvisie is in december 2022 opiniërend besproken in de gemeenteraad. Vervolgens ging een testperiode in van een half jaar met pilots, om de kerkenvisie te toetsen met casussen uit de praktijk. De resultaten zijn opgenomen als aanscherpingen en aanvullingen.

Het coalitieakkoord

De bestuursopdracht voor de kerkenvisie is gegeven op grond van het coalitieakkoord 2018-2022 Alkmaar aan Zet. Daarin is de zorg voor religieus erfgoed specifiek benoemd: "Wij maken ons sterk voor het behoud van de monumentale waarde van kerkgebouwen, door als gemeente een regierol op te pakken bij initiatieven tot herbestemming" (p. 9).

De besluitvorming valt binnen het daarop volgende coalitieakkoord Het Alkmaars Coalitieakkoord 2022-2026. Daarin is de kerkenvisie en de aandacht voor religieus erfgoed relevant op de volgende onderdelen:

Participatie

"Wij willen weten wat er speelt onder inwoners en onze maatschappelijke partners en betrekken de samenleving zoveel mogelijk bij besluitvorming. Dit doen we in ieder geval via de bestaande participatiemogelijkheden- en verplichtingen"(p. 5).

Behoud erfgoed

- "We maken ons sterk om ons cultureel erfgoed te behouden en zoeken waar nodig naar extra middelen om dit mogelijk te maken" (p.10).*
- "In alle bestemmingsplannen en gemeentelijke welstandsnota's wordt een zogeheten 'erfgoedtoets' opgenomen: een verplichte paragraaf met bestaande cultuurhistorisch relevante informatie die integraal meegenomen wordt in de afwegingen voor toekomstige ontwikkelingen. Deze toets is expliciet bedoeld om processen aan de voorkant te versnellen (...)" (p.11).*
- (...) we willen als gemeente een (...) en interessante plek zijn voor internationale, nationale en regionale bezoekers. [Dankzij] de verschillende monumentale gebouwen en historisch erfgoed (...) en laten zien dat we een moderne stad zijn met de historie van een wereldstad (...)"(p.19).*
- "(...) ondersteuning voor culturele initiatieven in de kerken in Oost en West-Grafdijk, De Rijk, Schermerhorn, Markenbinnen en Grootchermer (...)" "We koesteren en behouden het authentieke en historische aanzicht van de dorpen waaronder De Rijk, Schermerhorn, Noordeinde, Grootchermer en Driehuizen"(p.29).*

Doel van de kerkenvisie

Het doel van de kerkenvisie is het behoud van het kerkenlandschap: behoud van (monumentale) kerkgebouwen en kwetsbare monumentale kerkinterieurs. Bij herbestemmen ligt de nadruk op passend nieuw gebruik, hoogwaardige ruimtelijke en architectonische kwaliteit en het streven naar behoud van publieke toegankelijkheid.

Kerkenlandschap in cijfers

De kerkenvisie is in eerste instantie opgesteld voor de toekomst van deze 40 kerken:

- 28 kerken in religieus gebruik met herkenbaar gebouw
- 12 kerken met een nevengebruik of nieuw gebruik, waarbij het interieur is behouden

Deel van het kerkenlandschap, maar niet relevant voor opstellen van de kerkenvisie:

- 10 kerken niet omkeerbaar herbestemd

Verdwenen uit het kerkenlandschap:

- 16 kerken afgebroken

Religieuze activiteit in leengebouwen, niet-kerkgebouwen:

- 14 kerkgenootschappen

Daarnaast is er religieuze activiteit door genootschappen zonder gebouw.

Context

Alkmaar met zijn binnenstad, dorpen en wijken heeft een lange geschiedenis van religieuze activiteit. Dat is te zien aan het aantal kerkgebouwen en de variatie aan kerkgenootschappen. De gebouwen zijn veelal monumenten, maar ook kerken zonder bescherming geven identiteit aan hun omgeving. Zoals de historische kerken de binnenstad karakter geven, bieden de modernere gebedshuizen de aangrenzende wijken hun eigen kenmerkende aanzicht en markeren de typerende silhouetten van de kerken en hun torens de skyline van de dorpen.

Tegelijkertijd kent onze maatschappij ontkerkelijking en neemt in onze regio kerkbezoek meer en meer af. Als religieus gebruik stopt en kerken hun deuren sluiten, rijst al snel de vraag; 'wat gebeurt er dan met de gebouwen?' Op basis van onderzoek wordt binnen 10-15 jaar ook in onze gemeente een 'piek' verwacht en voor een aantal kerken is de tijd voor keuzes al aangebroken. Daarom is het nu tijd om vooruit te kijken: hoe ziet de toekomst eruit voor de Alkmaarse gebedshuizen?

Alkmaar met zijn binnenstad, dorpen en wijken heeft een lange geschiedenis van religieuze activiteit. Dat is te zien aan het aantal kerkgebouwen en de variatie aan kerkgenootschappen. De gebouwen zijn veelal monumenten, maar ook kerken zonder bescherming geven identiteit aan hun omgeving. Zoals de historische kerken de binnenstad karakter geven, bieden de modernere gebedshuizen de aangrenzende wijken hun eigen kenmerkende aanzicht en markeren de typerende silhouetten van de kerken en hun torens de skyline van de dorpen.

Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Rijksdienst van het Cultureel Erfgoed vragen met hun programma 'Toekomst religieus erfgoed', aandacht voor behoud van kerkgebouwen en geven gemeentes een financiële toelage voor het opstellen van een kerkenvisie. In Alkmaar is deze

toelage besteed aan inventarisatie en analyse van het kerkenlandschap, aan duurzaamheidsonderzoek, procesbegeleiding en rapportage.

Het behouden van een kerkgebouw is het meest logisch in relatie tot de oorspronkelijke functie, want op deze manier blijft het gebouw en het interieur in tact. De ideale situatie is een vitaal kerkgenootschap met een rendabele financiering. Maar juist deze situatie staat door ontkerkelijking onder druk. Een duurzame herbestemming is positief voor het behoud van een kerkgebouw op de lange termijn. Want elke nieuwe ingreep betekent verlies van de authenticiteit en identiteit van het gebouw. Een goede herbestemming kan worden bereikt met zorgvuldig onderzoek naar passend nieuw gebruik. Zowel passend voor het gebouw als voor de omgeving: een vraag om maatwerk

Kerk als maatschappelijk vangnet

In deze tijd is een verschuiving zien in het religieus aanbod naar een nieuwe vorm van zingeving. Een vorm die een bredere doelgroep en ook jongere generaties aanspreekt. Deze ontwikkeling kan deels leegloop van kerken keren. Het behouden van openbare gebouwen in religieus gebruik biedt ruimte voor deze ontwikkeling.

Voor kerkgenootschappen staat allereerst hun religieuze taak voorop. Aanvullend daarop opereren kerken als maatschappelijk vangnet. Naast zaalverhuur en onderdak voor culturele verenigingen en sportclubs, vervullen zij ook buiten hun ledenkring een rol. Onder meer in buurtbinding, wijkhuiskamer, praatgroepen of inloop voor daklozen. Kerken bieden ook hulp bij taal, eenzaamheid, armoede en individuele knoopgevallen. Deze rol is op eigen initiatief en kent een grotendeels verborgen bestaan, ook voor de kerken onderling.

Als deze steun in een buurt wegvalt, ontstaat een gat in dit vangnet van humane zorg. Bij het opstellen van deze kerkenvisie is deze rol meer inzichtelijk geworden. Het opvangen van het wegvallen van deze maatschappelijke rol kunnen worden meegenomen in toekomstige gemeentelijke gebiedsagenda's.

Belangrijke inzichten uit de participatie

Vanuit de participatie zijn de belangrijkste inzichten rondom behoeften en wensen vanuit eigendom, behoud, gebruik, ontwikkeling meegenomen en verwerkt in de visie. Daarnaast is een enquête gehouden onder inwoners van de gemeente Alkmaar (bijlage I). Dit leverde de volgende inzichten op:

- maatwerk bij de omgang met kerkgebouwen bij veranderingen van gebruik en aan het gebouw]
- openbaar toegankelijk houden van de kerken waar mogelijk
- een informatiebron voor de verschillende participanten en initiatiefnemers
- een wegwijzer voor eigenaren voor onder meer regelgeving, subsidies, kansen en tips.
- helderheid en inzicht in wederzijdse verplichtingen en rollen
- praktisch toepasbaarheid in de processen

Cruciale elementen om kerkgebouwen voor de toekomst te kunnen behouden, zijn samenwerking en de factor tijd:

- *Samenwerken*
Samenkomen is een begin, samen blijven is vooruitgang, samenwerken leidt tot resultaten. Het proces om te komen tot deze kerkenvisie heeft bij betrokken partijen bewustwording op gang gebracht en een eerste oriëntatie op de opgave door ontkerkelijking. De toekomst van

kerken raakt ons allemaal en daarmee delen we een verantwoordelijkheid. Door elkaar vanuit diverse werkvelden te steunen en samen te staan voor de opgave, hebben de kerken een betere kans voor de toekomst. Deze behoefte leeft sterk en is daarom in deze visie opgenomen als een wederzijdse inspanningsverplichting bij herbestemming.

- *Tijd*

Tijd is geen ultimatum, maar zorgt voor beweging. Het proces van visievorming heeft mensen en gedachten in beweging gebracht. Ieder kan zijn rol pas nemen als de tijd rijp is. Voor kerkbesturen spreekt mee het meenemen van de gemeenschapsleden, rouwprocessen en effecten op maatschappelijke zorgtaken. Via het kerkenplatform en themabijeenkomsten blijven partijen actief en betrokken. De verantwoordelijkheid van het tempo waarin processen op gang komen ligt bij de kerkeigenaar.

Geleerde lessen uit de pilot

In een pilot zijn verschillende casussen in de praktijk opgepakt. Dit is gedaan in een periode van 6 maanden (januari – juli 2022) met een mix van problematieken en een mix van de drie gebieden binnenstad, wijken en dorpen. Door met de casuïstiek aan de slag te gaan konden verschillende delen van het proces worden doorlopen en is ook ambtelijk kennis opgedaan om bij herbestemming van kerken te kunnen werken in de gedachte van de zogeheten uitnodigingsplanologie. Verder is een scherper beeld gevormd voor de rolverdeling van initiatiefnemer en overheid. De opbrengsten van de pilot zijn ter verdieping en onderbouwing toegevoegd (bijlage II). Daarin zijn de geleerde lessen vanuit de specifieke casussen vertaald naar inzichten die in meerdere situaties toepasbaar zijn.

Uitvoering Kerkenvisie Alkmaar

Behoud van een kerk betekent voor de één de zorg om het voortbestaan van de geloofsgemeenschap en voor een ander een rendabele bijbestemming of herbestemming. Zowel vrijwilligers als professionals staan de komende jaren voor complexe vraagstukken en deze weg zal gepaard gaan met gevoeligheden en knooppunten. Het moment van handelen is aan de kerkeigenaar. Samenwerken en het onderling delen van kennis helpen om deze weg aan te gaan. Van de gemeentelijke overheid vraagt het om een integrale benadering bij problematiek en specifiek bij herbestemming en herontwikkeling, zoals beoogd met de Omgevingswet.

Om de kerkenvisie op een werkbare manier uitvoering te geven en om de rollen helder te stellen, is in samenspraak met de betrokken partijen een werkwijze bedacht. Deze is uitgewerkt in zogenoemde werktuigen, hieronder gegroepeerd op inhoud en proces.

Werktuigen

Verstrekken van informatie op inhoud:

- **Website** met alle feitelijke informatie over de kerken
 - Digitale plattegrond: alle kerken en de feitelijke informatie die beschikbaar is over de kerken, bouwjaar, (cultuurhistorische) beschrijving, beeldmateriaal, onderzoeken, eigendomssituatie, denominatie en eventuele bescherming. De kerken zijn met zoekfilters te sorteren en te lokaliseren op bijv. formaat, bouwjaar, bescherming en ligging.
 - Kansenkaart: per kerk is de ontwikkelpotentie beschreven aan de hand van kernwaarden en kansen.
 - Subsidie wegwijzer: een beslisboom op het platform
 - BTW wegwijzer: een beslisboom op het platform
 - Praktijkvoorbeelden: vanuit de pilot
- **Kerkenplatform** online en fysiek
 - Uitwisselen van kennis, vraag en antwoord
 - Actualiteiten in regelgeving
 - Voorbeelden uit de praktijk

Verstrekken van informatie op procesniveau bij herbestemming (verderop toegelicht):

- **Stappenplan** biedt inzicht en overzicht als wegwijzer door de ambtelijke processen in de gedachte van de Omgevingswet. Met als doel om te komen tot een aanvraag omgevingsvergunning, met daarin agendering voor de
 - Intaketafel, toets van de wenselijkheid
 - Omgevingstafel, om te komen tot een realiseerbaar plan
 - Centraal aanspreekpunt, case manager kerk aangewezen bij aanvraag via het omgevingsloket
 - QuickScan, verplicht vooronderzoek en de benodigde vorm van participatie.

Rolverdeling in veranderprocessen

De kerkenvisie is ontstaan uit de dialoog tussen onder meer kerkeigenaren, initiatiefnemers, erfgoedorganisaties, makelaars, ontwikkelaars, (culturele en maatschappelijke) ondernemers, inwoners van de gemeente Alkmaar en de gemeentelijke overheid. Elke partij heeft hierbij zijn rol benoemd. Deze is hieronder beschreven en is opgenomen in bovengenoemd stappenplan. Zo kan ieder tijdig zijn rol nemen en goed afstemmen in de samenwerking.

- Eigenaren zijn aan zet als de tijd erom vraagt. Bij hen ligt de verantwoordelijkheid voor de interne afstemming en het startmoment van verandering. Kerkgenootschappen in 'leengebouwen' (niet gebouwd als kerk en niet herkenbaar als kerk) en vanuit kerkgenootschappen zonder gebouw, kunnen een rol spelen bij het toekomstig gebruik van herkenbare kerken.
- Initiatiefnemers en ondernemers kunnen een tijdelijke of blijvende invulling geven aan de gebouwen.
- Experts (zoals erfgoedinstanties, makelaars, ontwikkelaars) kunnen adviseren.
- Inwoners kunnen zich actief inzetten als vrijwilliger en hun mening geven bij veranderingen aan de kerk in hun buurt. Ook hebben zij een rol als bezoeker van het gebouw.

Gemeentelijke overheid faciliteert het netwerk en neemt regie bij herbestemming:

- Faciliteren netwerk: Gemeente faciliteert een website en een online en fysiek platform. Via deze media informeren, inspireren en opbouwen van een netwerk onderhouden en opgebouwd om te informeren en inspireren. In voorbereiding op de aanvraag heeft de gemeente een informerende en faciliterende rol. Voor deze rol van de gemeente geldt dat bij de vorming van deze visie nadrukkelijk is uitgegaan van samenwerking. De gemeente doet geen individuele financiële bijdrage of aankoop in het kader van de kerkenvisie. Wel is binnen de gemeentelijke subsidieregeling mogelijkheid tot een bijdrage voor het onderhoud van monumenten.
- Regie bij herbestemming: de gemeente heeft een actieve regierol vanaf het moment dat de aanvraag binnenkomt via het omgevingsloket. Deze komt tot uiting bij de Omgevingstafel en bij de toetsing van de Quickscan.

Kerkenvisie Alkmaar is toekomstbestendig

In deze kerkenvisie ligt het vizier op de toekomst. Het vizier is allereerst gericht op het behoud van de kerkgebouwen. Maar ook op de omgang met die gebouwen, in een vorm die past binnen de Omgevingswet. In de nabije toekomst wordt de doelstelling en de werkwijze in deze visie verankerd in regelgeving. Hiermee wordt beantwoordt aan de behoefte van initiatiefnemers en ontwikkelaars, namelijk duidelijke kaders en een soepel verloop van de vergunningprocedure.

De Omgevingswet schrijft aan overheden een integrale benadering voor bij vergunningaanvragen. Hierdoor krijgt het voortraject in aanloop naar een vergunningaanvraag een grotere rol. In het voortraject is namelijk gelegenheid voor discussie en kaderstelling vanuit relevante beleidsvelden vanuit de overheid en externe partijen. Ook participatie, volgens de Participatienota Alkmaar, vindt plaats in deze fase. De kerkenvisie loopt hiermee vooruit op de invoering van de Omgevingswet (gepland in 2023).

Voor de aanvrager is vroege afstemming gunstig. Want het vereenvoudigt een overstap naar nieuw gebruik, doordat een langdurige (en kostbare) bestemmingsplanprocedure kan worden overgeslagen. Ook biedt het een transparant en soepel verloop van de uiteindelijke vergunningverlening. Daarnaast geeft het de ambtelijke organisatie voldoende houvast om de vergunning binnen de termijn van 8 weken af te geven. Met dit doel is een procesgang opgesteld voor herbestemming van kerken (bijlage III). Deze werkwijze is generiek toepasbaar op vergunningaanvragen. Daarbovenop voegt deze kerkenvisie extra voorwaarden toe voor de aanvrager, in de vorm van een vooronderzoek. De belangrijkste stappen in dit proces zijn hieronder toegelicht.

Omgevingswet: Intaketafel en Omgevingstafel

Om te komen tot maatwerk bij herbestemming en herontwikkeling van kerken is uitnodigingsplanologie en vooronderzoek nodig. Om dit gestructureerd te organiseren is een

procesgang ingericht binnen de gemeentelijke overheid, met een zogeheten Intaketafel en Omgevingstafel. Aan deze tafels vindt het vooroverleg plaats, om de wenselijkheid van het plan en de ontwikkelbehoeftes die spelen op deze locatie worden in kaart te brengen: vanuit de eigenaar, de gebruiker, de wensen uit de omgeving en (eventueel regionale) doelen van de gemeentelijke overheid.

Uitnodigingsplanologie bij herbestemming

De werkwijze van uitnodigingsplanologie geeft de ambtelijke organisatie ruimte om mee te denken buiten de geldende bestemming. En het biedt de aanvrager de kans om de mogelijkheden te verkennen, zonder een langdurige planologische procedure met onzekere uitkomst.

Dit proces is uit de participatie en met de verschillende afdelingen van de gemeente tot stand gekomen. Deze werkwijze betekent een verschuiving in de rol van de overheid van vraag-gestuurde toetsing in reactie op aanvragen, naar een tijdsintensievere 'uitnodigingsplanologie' waarin ruimte is voor klankborden tussen de partijen.

Quickscan als verplicht vooronderzoek bij herbestemming

Bij initiatiefnemers is behoefte aan 'bewegingsvrijheid' en klankborden, binnen het vergunningstraject voor herbestemming. Om dit te kunnen verenigen met het doel tot behoud van (monumentale) kerkgebouwen en daarbij de kerkenvisie vorm te geven binnen de gedachte van de Omgevingswet, vraagt dit om nieuwe richtlijnen binnen het vergunningstraject voor herbestemming.

Vanuit de participatie op de inhoud van de kerkenvisie, komt naar voren dat de initiatiefnemer behoefte heeft aan kaders voor nieuw gebruik en aanpassing van het gebouw. Ook komt sterk naar voren dat nieuw gebruik van kerken gevoelig kan liggen, zowel binnen de kerkmuren als daarbuiten. De Omgevingswet schrijft dan wel voor dat de initiatiefnemer het plan voorlegt voor participatie, maar dit is vormvrij. Op deze punten kan de gemeentelijke overheid sturen, zodat er rekening wordt gehouden met de verschillende wensen. Op dit vlak geeft deze kerkenvisie invulling aan de gemeentelijke regierol bij herbestemming door de initiatiefnemer te verplichten tot twee onderzoeken ter voorbereiding op een aanvraag omgevingsvergunning:

- Participatie met de omgeving, in de gradatie die is voorgeschreven in de gemeentelijke participatienota en de *Leidraad voor participatie bij ruimtelijke initiatieven*.
- QuickScan of haalbaarheidsonderzoek, waarmee deze factoren worden afgewogen:
 - de wensen van de gebruiker
 - de ontwikkelpotentie en -grenzen van monumentale waarden, het gebouw en omgeving
 - de ontwikkelbehoefte vanuit de buurt en gemeentelijke overheid
 - streven naar publiek gebruik, de mate van toegankelijkheid
 - de realiteitswaarde, de lange termijn en een rendabel plan

Omgevingsvisie en Omgevingsplan: verankering uitgangspunten kerkenvisie

Deze kerkenvisie is als beleidsstuk concreet genoeg om na vaststelling tot uitvoering over te gaan. Er is namelijk een inspanningsverplichting voor de gemeentelijke overheid en voor de initiatiefnemer, volgens een vastomlijnd stappenplan. Deze kerkenvisie geeft beide partijen voldoende houvast. Toch is het nodig om de beleidsuitgangspunten, conform de beleidscyclus, over te nemen in de beschikbare juridische instrumenten: de Omgevingsvisie en het Omgevingsplan. Op die manier wordt de doelstelling en werkwijze van de kerkenvisie op de juiste manier vastgelegd in transparante regels. Zo krijgen de wederzijdse inspanningsverplichting, het verplichte vooronderzoek, de uitnodigingsplanologie en de gemeentelijke regierol bij herbestemming een nóg steviger positie.

Voor de initiatiefnemer geven de voorgeschreven voorwaarden nóg meer houvast bij planvorming. En helderheid over waarop wordt getoetst door de overheid. Daarnaast biedt het beide partijen nóg meer zekerheid op een tijdige vergunning, omdat de planologische afwijkingsprocedure kan worden overgeslagen wanneer aan de voorwaarden in het voortraject is voldaan.

Omgevingsvisie

Voor een verankering op het hoogste juridische niveau wordt deze kerkenvisie in de komende jaren onderdeel van de nieuwe Omgevingsvisie. Dit is het visiedocument van de gemeente Alkmaar en het hoogste kader waar ingrepen in het fysieke domein aan worden getoetst. Deze juridische zwaarte past bij het belang dat de gemeente Alkmaar en de participatiepartners hechten aan het voortbestaan van kerkgebouwen, zoals verwoord in deze kerkenvisie. Het traject naar een nieuwe Omgevingsvisie start in 2022 en neemt enige jaren tijd.

Omgevingsplan

De uitgangspunten uit de Omgevingsvisie en de uitwerking in het beleid zoals verwoord in deze kerkenvisie, worden opgenomen als regels in het Omgevingsplan. Deze regels geven nadere sturing aan de omgang met kerken. Deze kerkenvisie levert de inhoud voor die regels. Eventueel kunnen in het Omgevingsplan op objectniveau regels worden opgenomen voor planologische bestemming en fysieke ingrepen aan specifieke kerkgebouwen.

Vorm van de kerkenvisie: een website

Vanuit het veld van betrokken partijen is behoefte aan een praktijkgericht handboek, dat actueel blijft en door ieder is te raadplegen. Daarom is gekozen voor een website. Deze is sinds januari 2022 in gebruik. Op deze website is de rapportage verwerkt tot paspoorten van de relevante kerken. Dit zijn als kerken herkenbare gebouwen ofwel met een religieuze functie, ofwel met bij- en of ander gebruik met behoud van het oorspronkelijk interieur. Deze kerken zijn met zoekfilters voor diverse doeleinden en doelgroepen te sorteren en te lokaliseren, zowel opgesomd in een lijst als op een digitale kaart.

Een bijhorend online platform brengt vraag en antwoord bijeen en biedt gelegenheid voor het gesprek rondom actuele thema's en het uitwisselen van kennis. Het platform groeit op deze manier uit tot een kennisbank. Naast het online platform wordt twee keer per jaar een fysieke platformbijeenkomst georganiseerd, waarbij aan de hand van actuele thema's werksessies worden gehouden. In 2025 wordt het doel, de vorm en frequentie van deze fysieke bijeenkomsten geëvalueerd. De website en het platform bieden de mogelijkheid om de inspiratie, informatie en procesgang te delen met het gehele speelveld van participanten en iedereen die betrokken is of wil zijn bij de toekomst van de kerkgebouwen in de gemeente Alkmaar.

Kerkenvisie Alkmaar is een website

De Kerkenvisie Alkmaar is vertaald naar een website. De informatie is ontsloten voor gebruik vanuit de invalhoeken eigendom, behoud, gebruik en ontwikkeling. Via een platform wordt een kennisbank opgebouwd en een netwerk voor kerken, betrokkenen, buurtgenoten, belangstellenden en vrijwilligers. De website en het platform zijn openbaar toegankelijk.

www.kerkenvisiealkmaar.nl

www.kerkenplatformalkmaar.nl

Bijlage I

Uitkomst

publieksenquête

Kerkenvisie Participatie

Uitkomsten publieksenquête

Inleiding Achtergrond enquête

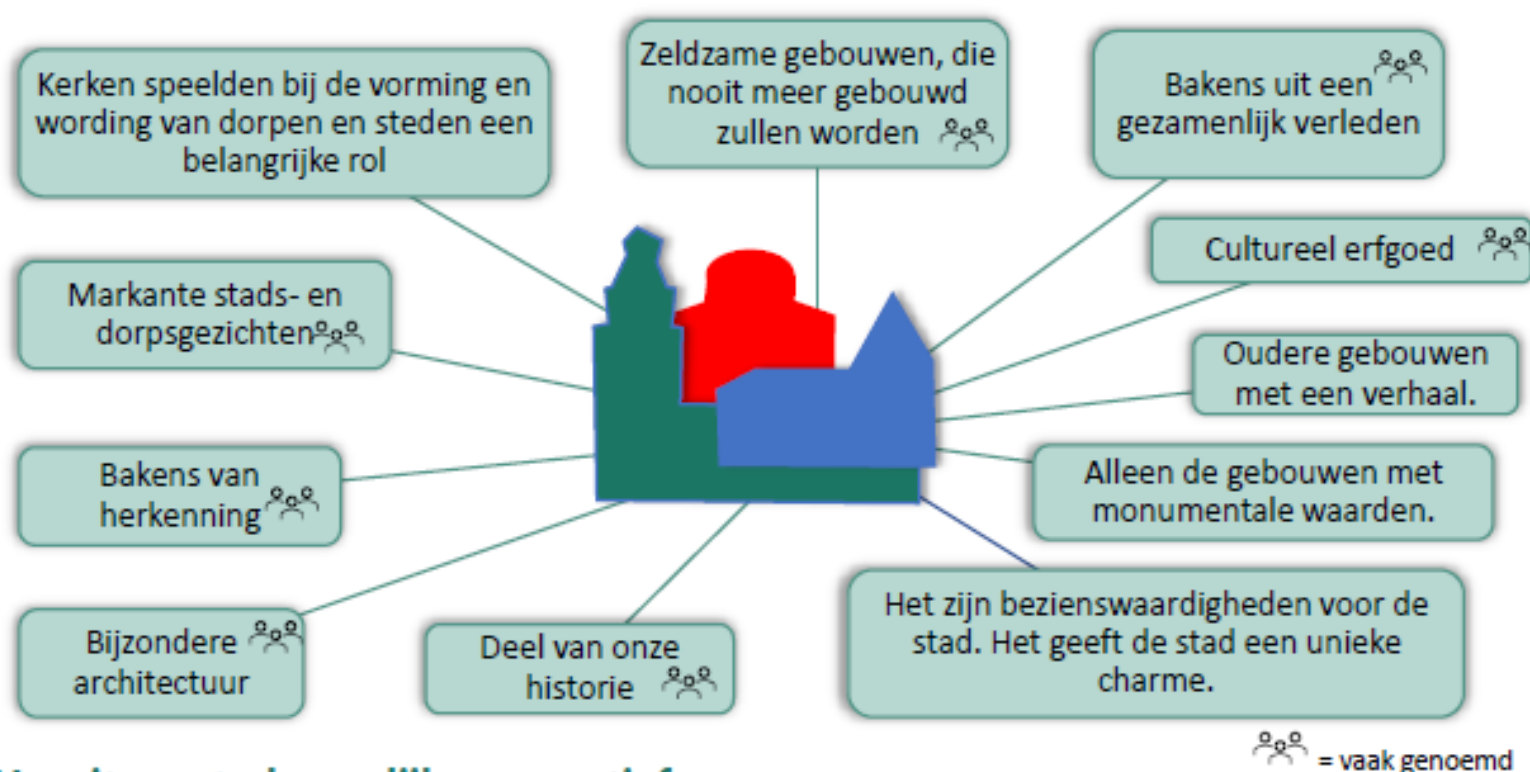
Sinds september 2020 konden belangstellenden via een enquête meedenken over de Kerkenvisie van de gemeente Alkmaar. In totaal is de enquête tot 20 oktober 2021 ingevuld door 550 mensen.

Hier volgt de analyse van de deze uitkomsten:

- Het belang van kerkgebouwen
- Passende functies
- Visie op religieus erfgoed

Vraag Waarom vindt u het belangrijk dat kerkgebouwen blijven bestaan?

Vanuit ruimtelijk perspectief

Vanuit maatschappelijk perspectief

Vraag Als een kerk een nieuwe functie krijgt, wat zou u uw voorkeur hebben? En ... waarom? (1/2)

Reacties op bovenstaande vraag

Het liefst maatschappelijk, maar commercieel mag ook.

Duurzame, langdurige functie zodat ingrijpen in het gebouw niet elke 5 jaar nodig is. Maatschappelijk is mooi, maar zelden een kostendrager. Bovendien is drie keer een bibliotheek in de stad wat overdreven.

Openbaar, alvast beginnen met de deuren altijd open te zetten zoals in Frankrijk.

Het is maar net waar het gebouw staat, wat de buurt nodig heeft en welke bouwtechnische mogelijkheden het heeft. In het centrum een café en in een woonwijk een woning.

Woonbestemming, bijvoorbeeld voor gelovigen van desbetreffende kerkgebouw of voor groepen

Cultureel of wonen, maar wel met een kleine kapel

Afhankelijk van de locatie en het gebouw. Cultureel zou mooi zijn, maar niet alle gebouwen kun je daar mee vullen. Belangrijk is ook hoe het gebouw zelf geschikt gemaakt kan worden zonder veel schade aan te richten.

Een plek voor rust, stilte en bezinning. Het zijn monumentale gebouwen. Besef de waarde ervan. Maak er vooral géén appartementen van. Niet alles hoeft te gelde gemaakt te worden.

 = vaak genoemd

Vraag Als een kerk een nieuwe functie krijgt, wat zou u uw voorkeur hebben? En ... waarom? (2/2)

Een plek waar mensen samen kunnen komen. Een plaats waar de maatschappij van het gebouw en de ruimte kan blijven genieten.

Het liefst een functie waar de historische waarde het meest intact blijft. Zoals cultureel of maatschappelijk.

Culturele/maatschappelijke functie. Daar kan een brug worden geslagen naar nieuwe verbindingen van oude inhoud en hedendaagse invulling / behoeftes.

Voorkeur functies :

1. Dorpshuis
2. Restaurant
3. Wonen
4. Gezondheidscentrum
5. Kantoren
6. Kinderspeelparadijs
7. Casino

Primair religieus, passend medegebruik

Bij voorkeur zie ik elementen van rust, gemeenschapszin, zorg, verbinding, spiritualiteit.

Een functie waar in de gemeente behoefte aan is, zoals wonen, culturele of maatschappelijke functies.

Rechtdoen aan de oorspronkelijke functie

Als het dan toch moet, dan iets zingeovends, ondersteunend aan de maatschappij.

Ik vind grote boekenwinkels met restaurant een hele geslaagde combinatie met kerken.

1e instantie een gebedshuis voor een religie, daarna zou het horeca of woningen kunnen worden. Maar geen discotheek.

 = vaak genoemd

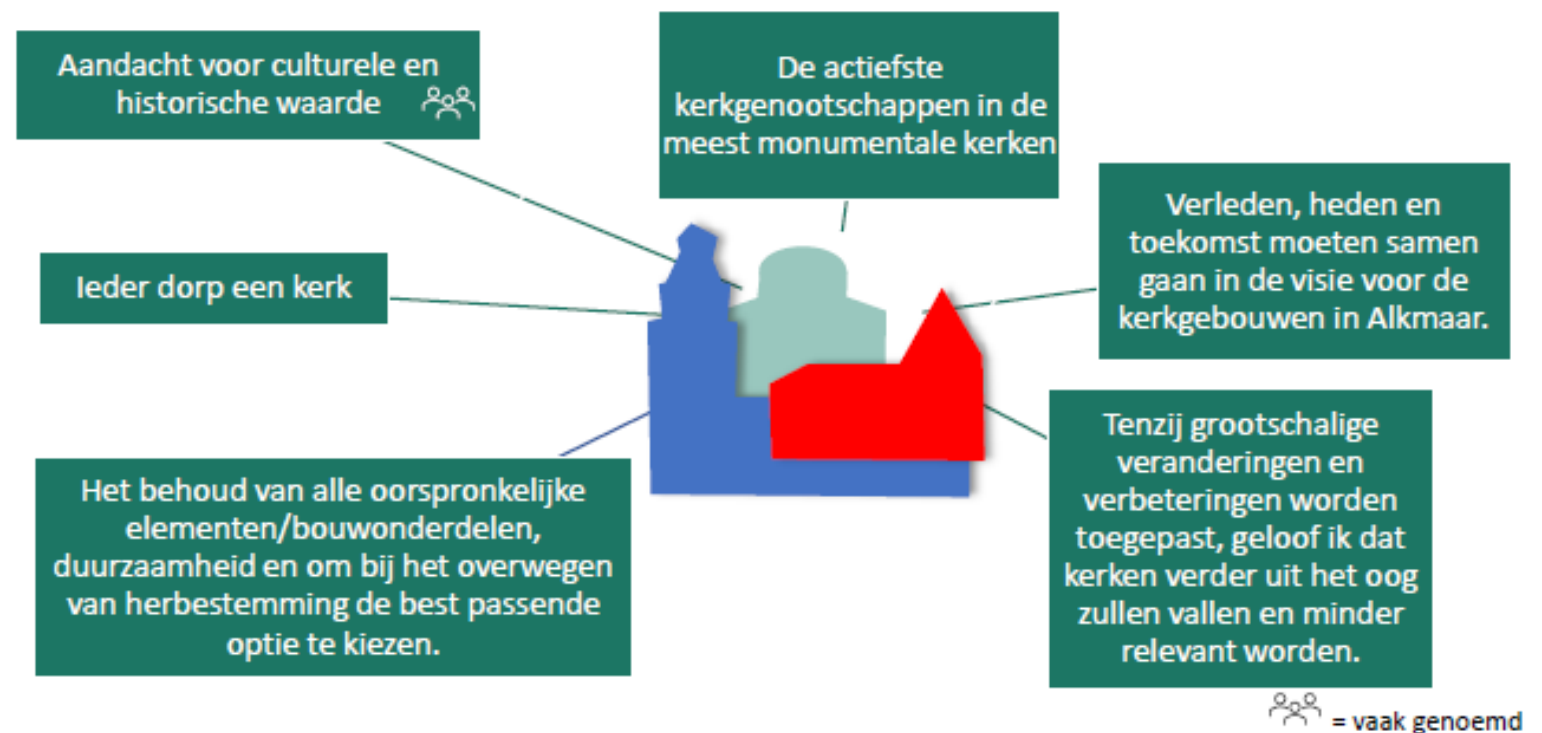

Vraag Wat is uw visie op de toekomst van kerkgebouwen in de gemeente Alkmaar? Wat mag er volgens u niet ontbreken in de kerkenvisie van de gemeente Alkmaar? (1/2)

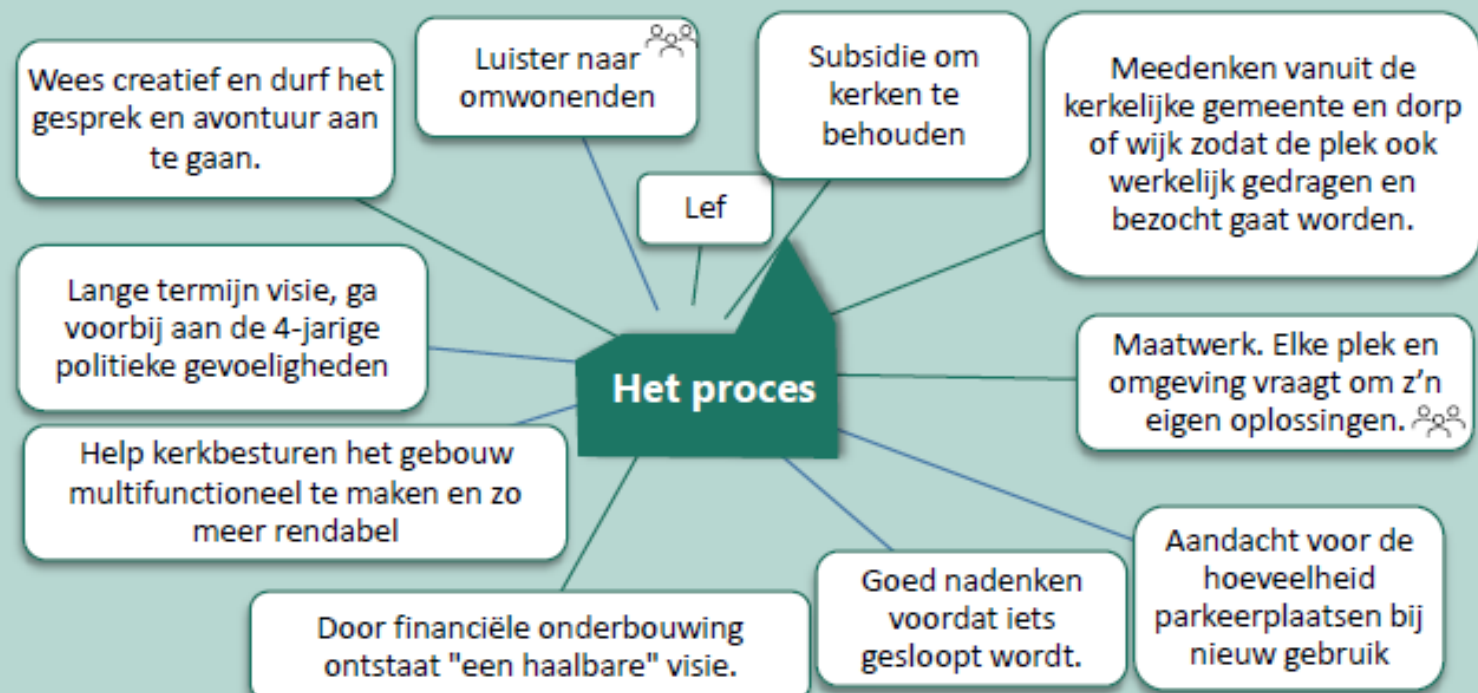
Uit de antwoorden blijkt dat veel mensen het behoud van de kerkgebouwen belangrijk vinden. Behoud voor de stad, behoud voor het nageslacht, behoud van monumentaliteit. Ook andere geluiden komen naar voren in de antwoorden.

De antwoorden zijn verdeeld in de categorieën:

- Algemeen
- Het gebouw
- Het gebruik
- Het proces

Vraag Wat is uw visie op de toekomst van kerkgebouwen in de gemeente Alkmaar? Wat mag er volgens u niet ontbreken in de kerkenvisie van de gemeente Alkmaar? (2/2)

Bijlage II

Uitkomst pilots

Kerkenvisie, lessen vanuit de pilot

Terugblik en aanleiding

De kerkenvisie is opgesteld in lijn met het Coalitieakkoord 2018-2022 Alkmaar aan Zet (p.9): "Wij maken ons sterk voor het behoud van de monumentale waarde van kerkgebouwen, door als gemeente een regierol op te pakken bij initiatieven tot herbestemming."

In navolging hiervan is in 2019 een bestuursopdracht opgesteld voor het maken van een kerkenvisie. Tussentijds is de raad geïnformeerd over de stand van zaken en het onderwerp is nader besproken tijdens een raadsinformatiebijeenkomst in januari 2021 en een opiniërende bespreking in december 2022. Gedurende het proces zijn participatierondes gehouden met kerkeigenaren en relevante partijen en er is een enquête aangeboden aan inwoners van de gemeente Alkmaar. Samen met de kerkeigenaren en de andere gesprekspartners zijn de uitkomsten vertaald naar een concept voor de kerkenvisie. In navolging op het concept is afgelopen half jaar een testperiode gedaan om de kerkenvisie te toetsen met casussen uit de praktijk. In dit document informeren we u, in voorbereiding op de besluitvorming over de resultaten van de pilot, en over hoe deze resultaten zijn vertaald in een visie. Het onderzoek van de pilot was tweeledig:

1) Externe casuïstiek in de praktijk:

- a) Hier is gekeken naar de kansen en belemmeringen bij een herbestemming en welke middelen er zijn om de belemmeringen te minimaliseren;

2) Interne processen binnen de gemeente:

- 3) Hier is onderzocht hoe we in de geest van de nieuwe omgevingswet, aan de hand van de 'uitnodigingsplanologie', het proces binnen de gemeente inrichten.

Ter onderbouwing en reflectie op de pilot worden de onderzoeksresultaten toegelicht. Deze zijn verwerkt en vertaald tot een definitief voorstel van een kerkenvisie in de vorm van een website en digitaal platform.

Geleerde lessen pilot

In de pilot zijn de casussen in de praktijk uitgetoetst. Dit is gedaan met een mix van problematieken en een mix van deelgebieden (binnenstad, wijken en dorpen). Door de casuïstiek op te pakken doorloop je verschillende delen van het proces en is ook ambtelijk kennis opgedaan. Daarbij zijn er intern diverse werksessies geweest waarin de bevindingen vanuit de praktijk zijn besproken en te constateren wat nodig is om in de geest van de uitnodigingsplanologie te werken. Met de vaststelling van de kerkenvisie kan dit proces worden verankerd. Zowel binnen de gemeente (vergunningverlening) als aan de kant van de ontwikkelaar (door onderzoek voor te schrijven) Tot slot geeft het inzicht en een scherper beeld bij de rolverdeling in de praktijk.

Inzicht in de onderzoeksvragen per casus zijn ter verdieping toegevoegd als bijlage 1. Deze paragraaf geeft inzicht in de geleerde lessen vanuit de pilot voor de kerkenvisie en is een vertaling van de specifieke resultaten tot generiek toepasbaar in de praktijk.

- 1) **Vanuit de casuïstiek in de praktijk** zijn vraagstukken onderzocht voor het (her)gebruik van kerken met betrekking op het (toekomstig) gebruik en vraagstukken gerelateerd aan het gebouw. In de tabel is aangegeven hoe deze vraagstukken zijn geland in de visie.

	Pilot	Resultaat	Vertaling visie
Gebruik: het (toekomstig) programma	Hoe en op welke manier doe je een marktverkenning om in te schatten of je plan aansluit op de vraag?	Werkvorm om de doelgroep te definiëren, te inventariseren hoe je komt tot een (aanvullend) programma.	De gemeente speelt in de planontwikkeling geen actieve rol. Ter inspiratie plaatsen we op het digitale platform tips over hoe je dit vraagstuk op kunt pakken en verwijzingen naar de wijze waarop je doelgroepen kunt definiëren.
	Hoe kom je tot een succesvol integraal plan (concept) wat aansluit op het huidig gebruik?	Een overzicht van tips en inspirerende voorbeelden binnen en buiten Alkmaar.	De tips en tops zijn vertaald in een A4 leaflet die als product wordt geplaatst op het digitale platform.
Gebruik: de financiële haalbaarheid	Welke rol speelt BTW in (bij)gebruik en wanneer ben ik BTW plichtig? Hoe speelt BTW een rol in de investering en exploitatie?	Aan de hand van een werksessie met kerkeigenaren zijn met experts een aantal vraagstukken hebben behandeld. Het resultaat is een beslisboom BTW voor exploitatie en investeringsbegroting	De beslisboom BTW is een A4 leaflet die als product wordt geplaatst op het digitale platform.
	Zijn er subsidiemogelijkheden?	Aan de hand van een werksessie met participanten zijn de gemeentelijke, provinciale en rijkssubsidies toegelicht.	Een wegwijzer subsidie. De wegwijzer is interactief zodat gebruikers van het platform door kunnen klikken voor verdiepende informatie.
Gebouw: bouwtechniek, bouwkundige ingrepen en architectuur	Welke bouwkundige ingrepen zijn nodig voor de herbestemming?	Het uitvoeren van een haalbaarheidsonderzoek een Quickscan met een vaste inhoudsopgave (zie bijlage 3)	De Quickscan vormt een verplicht onderzoek om een initiatief te agenderen aan de omgevingstafel. Deze is toegevoegd als onderdeel van het planologisch proces.
	Wat is nodig om in voorbereiding op de aanvraag omgevingsvergunning aan tafel te komen bij de gemeente met een initiatief?	Idem	idem
	Wat zijn de kansen rondom het verduurzamen van de kerk	Verschillende kerken zijn op het aanbod van de gemeente ingegaan voor het uitvoeren van een	De resultaten van de verduurzamingsonderzoeken zijn als onderdeel opgenomen in het kerkenpaspoort. Deze

		duurzaamheidsonderzoek. De resultaten zijn als onderdeel opgenomen in het kerkenpaspoort.	zijn in te zien via de digitale kerkenkaart. Dit geeft geïnteresseerde inzicht in de oplossingsrichting en handvatten voor het oppakken van een onderzoek met een externe partij.
--	--	---	---

2) Interne processen binnen de gemeente:

Hier is onderzocht hoe we met de werkwijze van de omgevingswet, aan de hand van de 'uitnodigingsplanologie', het proces binnen de gemeente inrichten.

Pilot	Vertaling visie
Hoe geven we inhoud aan de regierol zoals beschreven in coalitieakkoord?	De rol van de gemeente in het proces rondom het (her)gebruik van kerken is breder dan alleen de herbestemming die leidt tot een aanvraag van omgevingsvergunning voor een bouwkundige ingreep. De rol die de gemeente heeft in de planvorming (tot aanvraag omgevingsvergunning) is geen regierol. Wel biedt de gemeente via de website van de kerkenvisie en het kerkenplatform informatie aan die inspireert en informeert over vraagstukken die relevant zijn in de planvorming. Vanaf het moment dat er een initiatief wordt geagendeerd via het omgevingsloket neemt de gemeente regie op het proces door de stappen volgordekelijk te doorlopen zoals beschreven in het stappenplan.
Waar of bij wie komt een initiatief of aanvraag binnen? Waar kan de aanvrager terecht?	Vanuit de casuïstiek en vanuit de ambtelijke organisatie is gebleken dat zowel intern als extern behoefte is aan het maken van een stappenplan met werkafspraken van een te volgen werkproces. Er is met verschillende afdelingen van de gemeente gewerkt aan een stappenplan om te komen tot een aanvraag omgevingsvergunning én een wegwijzer waar je terechtkunt met vragen die niet leiden tot een aanvraag omgevingsvergunning.
Hoe kunnen we aansluiten bij bestaande overleggen?	Door de werksessie met de verschillende afdelingen én Procesregisseur Omgevingstafel en Participatie van de gemeente is onderzocht wat de 'standaard' procedure die aansluit bij de omgevingswet. De stappen sluiten aan bij de benadering van het planologisch planproces van de omgevingsvisie.
Is een separaat kerken loket nodig?	Vanuit de pilot is gebleken dat de filosofie achter het kerkenloket breed gedragen is en noodzakelijk wordt

	geacht. De gedachte dat er iemand vanuit de organisatie verantwoordelijk is om als eigenaar van het vraagstuk ook te reageren op de steller. Echter, hierin willen we ook aansluiten bij het proces zoals het nu is ingericht. Op het moment dat er een vraag binnenkomt bij het omgevingsloket wordt door de afdeling leefgebied bepaald wie de 'verantwoordelijke' wordt voor het vraagstuk. Deze persoon noemen we 'case manager kerken'. Vanuit de inhoud van het vraagstuk wordt dit iemand van erfgoed, vastgoed, leefgebied of ruimtelijke plannen.
Wat is nodig voor een goed advies?	Om het initiatief te kunnen toetsen op wenselijkheid is het uitvoeren van een haalbaarheidsonderzoek in de vorm van een QuickScan verplicht voorgeschreven. Op het platform staat beschreven welke onderdelen de QuickScan bevat. Op basis van deze inhoudelijke informatie kan ambtelijk de wenselijkheid vanuit verschillende invalshoeken worden getoetst.
Welke middelen zijn er beschikbaar rondom participatie?	Voor ingrepen en bestemmingswijziging bij kerken wordt de gradatie participatie .. voorgesteld. Hierin verwijzen we naar de middelen, tips en Webinars die zijn opgesteld in <u>Participatie bij projecten/bouwplannen: hoe doe ik dat? (alkmaar.nl)</u>

Bijlage III Procesgang bij herbestemmen van kerken

Procesgang

bij herbestemmen van kerken

Welk proces moet ik doorlopen?

1/2

1

Initiatief komt binnen

Initiatief komt binnen via formulier bij het Omgevingsloket (OLO)

Waar komt aanvraag binnen?

Het initiatief komt binnen via het digitaal loket. Iedereen kan doorverwijzen naar deze online tool

Wat is nodig?

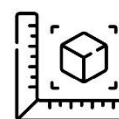
- De aanvraag voor het initiatief moet minimaal een verwoord idee of eerste schets van een idee zijn waar aspecten zoals functie, verkeer, erfgoed en participatie meespelen.
- Er is één aanspreekpunt / centrale verantwoordelijke nodig om eigenaar te zijn en blijven van het initiatief
- Een 'casemanager kerk' die ook zorgdraagt voor de communicatie met alle initiatiefnemers.
- Na verloop van tijd plaatsen we een FAQ top 10 op website + communicatie met de meest voorkomende vragen

Wie zijn verantwoordelijk?

- Indien het gaat om een monument eerste verantwoordelijkheid op inhoud door erfgoed
- Indien geen monument eerste verantwoordelijkheid op inhoud door leefgebied

2

Initiatief langs de intake tafel

Wat wordt beoordeeld

Je toetst de wenselijkheid

Wie denken er mee?

- Vakgebieden
- Vastgoed
 - Erfgoed
 - Jurist
 - Leefgebied
 - Ruimtelijke Plannen

Wat is nodig?

- Een **toetsingscriteria** voor wenselijkheid (globaal)
- Interdisciplinair overleg om het initiatief te kunnen bespreken
- Inzicht in wensen van de gebruiker

vb.

- Politieke gevoeligheid
- Fysieke verandering

3

Start planvorming

Rol gemeente?
Sparringspartner

Wat is nodig?
Toezien op verloop proces en indien nodig terug naar de omgevingstafel.

Wie zijn verantwoordelijk?

- 'case'manager kerken
- Alle betrokken beleidsafdelingen die betrokken zijn als meedenkers

Participatie met de omgeving, in de gradatie die is voorgeschreven in de gemeentelijke participatienota. QuickScan of haalbaarheidsonderzoek, waarmee deze factoren worden afgewogen:

- de wensen van de gebruiker
- de ontwikkelpotentie en -grenzen van monumentale waarden, het gebouw en omgeving
- de ontwikkelbehoefte vanuit de buurt en gemeentelijke overheid
- streven naar publiek gebruik, de mate van toegankelijkheid
- de realiteitswaarde, de lange termijn en een rendabel plan

omgevingstafel Gesprek met initiatiefnemer

Wat is nodig?

- In gesprek aan de omgevingstafel voor toetsing op detail
- Vooronderzoek met checklist voor tips en tricks in het proces
- Participatie omgeving [hyperlink naar participatieladder]
- verkeer
- parkeren
- groen
- wonen
- ect

Wie zijn verantwoordelijk?

- Alle partijen die iets over het plan te zeggen hebben

Wat is de uitkomst?

- Een integraal advies
- Helderheid over grenzen voor initiatiefnemer
 - Duidelijkheid over eventuele aanvullende informatie aan te leveren door initiatiefnemer

Rijksdienst Cultureel Erfgoed

Alkmaarse Raad van Kerken

Stadswerk

Belangengroepen

Omgevingsdienst

Milieu en natuur

ect.

4

**Aanvraag
omgevingsvergunning**

Vervolg:
Toetsing aan de hand van advies
omgevingstafel, verlening binnen
8 weken